

↻ Hizpide ↻

Begirada historikoa bat haur anterkiaren gainean

XABIER ETXANIZ ERLE • MANU LOPEZ GASENI

Euskal literatura idatzia nahiko berantiarra dela aipatu izan da, gauza bera esan da Haur eta Gazte Literaturaz, eta are beranduagoak ditugu argitaratu ziren haurrentzako antzerki eta poesia lanak.

Euskaraz haurrentzat plazaratu ziren lehenbiziko lanak XIX. mendean izan ziren, haurrei zuzenduriko zenbait lan hain zuzen, erlijio liburuak eta alegiak batik bat, eta XX. mendearekin batera, ideia erromantikoen ildotik etorritako nazionalismoaren haritik hasi ziren haurrentzako idazlan gehiago argitaratzen.

Eboluzio hau ez zen haurrei zuzenduriko obretan soilik gertatu, helduen literaturan ere nabarmena da XX. mendearekin batera ematen den aldaketa euskal literaturan. Edozein modutan, eta gertaera horiek horrela izateko Euskaltzaindia eta Eusko Ikaskuntzak bezalako erakundeek eragina izanik ere, benetako aldaketa idazleen eskutik etorri zen edo, hobe esanda, idazle horien

abertzale sentimendutik. Mende hasi berriarekin batera Sabino Aranaren ideologia zabaltzen zen neurrian hizkuntzarekiko kezka indartuz joan zen hainbat herritarren artean, eta batzuk sentimendu horren ondorioz, eta beste batzuk literaturtasunak bultzatuta, euskal literatur lanean corpus zabal samarra osatzera iritsi ziren.

XX. mende hasiera aldaketa garaia izan zen, ezer gutxi zegoen arloan gauza berriak egiteko garaia. Horrela lehen euskal eskolak sortu ziren, haurrentzako testu liburuak idatzi, bertako idazleen produkzioa bultzatu eta kanpokoena euskaratu... Dena den, ez zen bat-bateko aldaketarik izan. Literatur korronteei dagokienez, esaterako, kostunbrismoa, erromantizismoko gaiak, baserri giroa... islatzen ziren lan gehienetan, nahiz eta horien ondoan, lan berriagoak ere ikusi. Haurrentzako liburuetan aldaketarik nabarmena kantitatearena izan zen. Lehenengo aipaturiko ikastola sortu berriak, hauetan ari ziren haurraren heziketa, sentimendu nazionalistaren eta erlijiosoaren apologia, argialetxe batzuen sorrera, kanpoko lan ezagunen itzulpengintza... faktore asko izan ziren haur liburugintza bultzatu zutenak gure artean. Haurrei zuzenduriko obretan liburu erlijiosoak eta moralizatzaileak ziren nagusienak, eta hizkuntzaren eta herriaren aldeko mezu nazionalistak zabaltzen zituztenak. Baina horien ondoan kanpoko idazle

ezagunen itzulpen literarioak eta euskal literatur sor lan kostunbristak, baserri girokoak, ditugu.

Euskal Haur eta Gazte Literaturan garai horretan oraindik ez zen kanpoko literatur lanen eraginik iritsi. Helburu didaktikoa duten alegiak kenduta, ez zen XIX. mendeko korronterik edo idazleen lanik euskaratu. XIX. mendeko herri ipuinak eta idazleren baten ipuinak besterik ez zen euskaratu; eta euskal Haur eta Gazte Literaturan XX. mendearen lehen herenean aurrerapauso handiak eman baziren ere, argi eta garbi ikusi ahal izango da inguruko literaturei erreparaturaz gero, euskal letren atzerapena eta elizaren menpekotasuna, izan ere García Padrinok dioen bezala: «*Los primeros años del siglo XX fueron testigos de un profundo contraste entre conceptos educativos con muy desiguales posibilidades para su incidencia en la sociedad de su época. Todas las ventajas estaban a favor de la posición educativa defendida por la Iglesia Católica. Ante tan neto predominio social, las posibilidades renovadoras ofrecidas desde la enseñanza laica obtuvieron escasos frutos*» (García Padrino, 1992: 25), Euskal Herrian, Espainian bezala, elizaren eragina oso handia zen hezkuntza arloan. Are gehiago, gure letretako tradizio ia-ia osoa erlijiosoak zela kontuan izanik; euskaldun alfabetatuen gehiengo handia erlijiosoak zen, eta apaiza edo fraidea ez zena, kristaua. Nazionalismoak berak ere, ideia kristauekin batera egiten du bere burua definitzerakoan, izan ere euskal nazionalista (jeltzalea) Jainkoa eta Lege zaharren defendatzailea baitzen.

Lehen obra, 1922. urtean

Giro horretan kokaturik aurkitzen dugu haurrentzat idatzitako lehen euskal antzerki lana: *Nekane edo Neskuntzaren babesa* (1922).

«Umientzako ipuña, antzerki-eraz» azpigitulu hau du *Nekane edo Neskuntzaren Babesa* liburuak. Izan ere, antzerki lan laburra dugu Tene Mujikaren liburu hau, 9 eta 12 urteko pertsonaientzat eginiko antzerkia.

Tene Mujikak 1922an kaleratu zuen obra da hau, eta antzezpenaren eta elkarrizketen bizitasuna darabil haurrengana hurbildu ahal izateko.

Nekane neska pobrea da protagonista nagusia. Eskenatoki bakar batean jazotzen dira gertakari guztiak: plaza txiki batean, Amabirjinaren irudi txiki bat eta baratz batera zabaltzen den atea, horiek dira plazako leku aipagarrienak, eta bi horien arteko espazioa da eskenatoki nagusia.

Nekane plazara doa Amabirjinaren aurrean bere amaren alde otoitz egitera. Edurne eta Maitane ahizpa aberatsek ikusiko dute, baina ez dute berarekin jolastu nahi izango; oso bestelakoa da ahizpa zaharrena: Miren Iziar. Eskenatokian agertzen den lehen aldia ere, oso adierazkorra da:

(*Irakurtzen*). Euskotarrak bear degu, , –euskera maitatu –euskerez itz-egin eta –euskera zabaldu. (*Bere buruari.*) Nere aita beti esaten ari dana, auxe berau da. Euskera maite bear degula..., euskera dala gurea... Eta zaletu gaitian nunbait, euskerazko idazki onelakoak irakurteko ematen dizkigu...! Ze politak diran guztiak! Batez ere irakurten nagon au! Zein izkuntz ederra dan euskera!

(Tene, 1922: 5-6)

Hitz horiek esan ondoren, Edurnek bere ahizpa gazteago eta harroarekin hizkuntzari buruzko eztabaida izango du:

EDUR. Bañan euskeraz...!

MIR. IZ. Ta zer?

EDUR. Politagoak dirala erderazkoak.

MIR. IZ. Ez orixe. Gañera aitak dasan bezela euskera da gurea, ta berau maitatu bear degu. Berau erabili-bear degu.

EDUR. Aita beti orretan da, ta etxean euskera beste izkuntzik ez du nai entzun.

Ez orrela guretariko beste aundiki etxetan. Euskera txiroena da.

MIR. IZ. Aberats da txiro euskotar oroena.

(Op. cit.: 6)

Garaiko beste liburu askotan bezala, goiko pasarte horietan ikusi ahal izan dugu euskararen aldeko mezua. Izan ere, badirudi modu bateko nahiz besteko liburua izan, beti egon behar du presente jarrera horrek. Batzuetan euskararen

aldeko apologia hori era bortitzagoan azalduko da, besteetan, *Nekane edo...* honetan bezala, bestelako mezuekin nahasirik eta sentimenduetan oinarriturik.

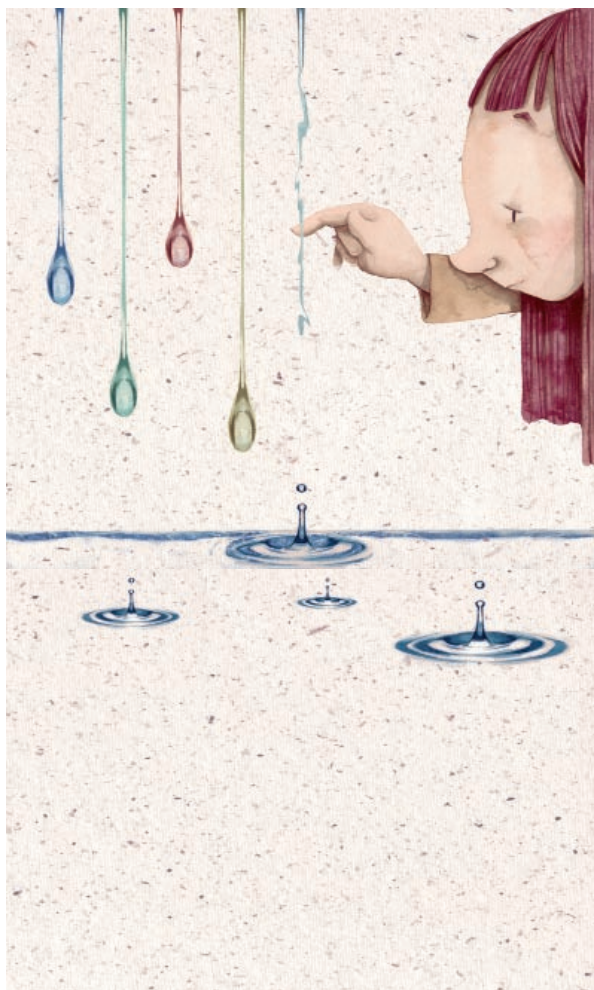
Antzerki-eraz aurkezten zaigu ipuintxoak, eta, alde horretatik, elkarrizketek dute ipuinaren pisua, beraien bidez jabetzen da irakurlea, edo ikuslea –antzerkia ikus-entzuteko egina baita– argumentuaren nondik norakoaz.

Euskal hizkuntzaren aldeko agerraldi labur hori ez da ipuinaren helburu nagusia. *Nekane edo Neskutzaren Babesa*, atsegin eginez irakastearren korrante barruan dago; egilearen asmoa euskal haurra hezte da; baina ez euskaltzaletasunean soilik, batez ere kristautasunean hezi nahi du haurra. Nekaneren presentzia aitzakia bat da, ahizpa aberatsek txiroei eta aberatsei buruz hitz egin dezaten:

MIR. IZ. Etzaitze izan orrelakoa, Edurne. Zuzertzat txiroak, txiro diralako beste gabe, dira alalakoak, ta ori ez bear dana. Oyen artean ere onak bai dira ta ez gutxi, aberatzen artean baño geyago. (Op. cit.: 8)

Eta horrekin batera, lapurtu ala ez lapurtu bezalako eztabaidak planteatzen zaizkio Nekane gaixoari. Eztabaidan, Gokaiztoa mutila eta Gotzon-jagolea neska ditu lapurretaren alde onak eta txarrak esaten. Tentaldia eta Fedea arituko dira Nekaneren baitan borrokan, harik eta neska Gotzon-jagoleak gaiztakeria baztertzen duen arte:

NEKA. (*Txaunorantz dijoala*) Ez, ez; ez ditut nai madari oyek! Ez dira nereak... Amak irakatsi diran bezela on-ona izan nai det; eta Jaungoikuagan nere ustea ipiñiyaz bizi; Berari nere atsekabe guziak eskañiyaz» (op. cit. 11).

Nekaneren jokabide garbi horren parean Andre lapurra dugu, Nekanek lapurto nahi izan ez dituen madariak hartuko dituen latsa barik. Gertakari horrek badu bere azalpena antzerkiaren amaiera aldera:

MIR. IZ. Erriyan lapurrik ez dalakoan...

ANDERA. Ez len; baña orain... zineskintzak alde, ta gaiztakeria sartu zaigu. Or kanpotik datorren erdal-aize orrek lan abetxek egin ditu...» (Op. cit.: 15)

Hots, fedea galtzea eta erdal haizea dira gaiztakeriaren iturri. Jakina, ideia horren azpian bada erdaldunen kontrako jokaera nabarmena eta «euskaldun fededun» ideiarekin aldekoko.

Ipuina edo antzerki lantxoaren bukaeran, amaiera zoriontsua ematen da. Ahizpen ama aberatsak Nekanerekin hitz egin eta lagunduko diola esaten baitio:

ANDERA. Eta Neskutzak entzun du zure otay, Nekane. Gaurtik nik lagunduko dizuet zuen biar-izanetan. Etorri zaitte egunoro gurera, eta bear dezuna zuretzat eta zure amarentzat nik emango dizut. Osalari bat ere bidalduko diot, onen bidez, ta Bere naia ala ba'da, Jaungoikuak osasuna eman dayon amari. Eta zuek nere alabatxuek izan zaitzete txiroekin errukiorrak Jaungoikua zeukin izan dedin; eta ez beñere errextasunez iñogan gaitzik uste-izan; basarri askotan iduriyak atzipetu egiten dute. (Op. cit.: 16)

Amaiera moralizatzaile honetan laburtzen da antzerki lanaren helburu nagusia. Fedearen aldeko mezua, kristautasunaren jokabidea argitzekoa, pobreei lagundu beharra zerura joan ahal izateko, edo itxuraz ez fidatzeko; horiek izango lirake, hitz gutxitan, euskaltzaletasunaren aldeko ideiekin batera haurrei eskaini zitzaizen lehen antzerki lan moralizatzaile eta hezitzaile haren helburua.

Tene Mujika euskal letretako lehenengo emakume garrantzitsuenetarikoa izan zen, haren produkzioa nahiko zabala izan zen; hala ere, ez zuen haurrentzako beste antzerki lanik sortu. Are gehiago, berak irekitako bidea ez zuen inork jarraitu urte askotan. Kontuan izanik haur eta gazteentzako obren kopurua nahiko urria izan dela XX. mendearan amaiera arte euskal letretan, haurrei zuzenduriko antzerki obrak bakanak izan dira.

1936ko gerra aurretik, Tene Mujikaren lan horrez gain, Martinez Sierraren antzerki labor bat euskaratu zen, *Seaska-Abestia* (1932), Ixaka Lopez-Mendizabal idazle eta argitaldari ezagunak plazaratuta.

Frankismoaren garaian

1937an frankisten indarrek Euskal Herria hartu zutenetik 1960ra arte euskal kulturak jazarpen handia jasan zuen. Hizkuntza hitz egitearen debekuaz gainera, euskaraz argitaratzeko eragozpen eta zailtasun (sari debekuak) ikaragarriak bizi izan ziren urte haietan.

60ko hamarkadan, aldiz, frankismoak malgutasun handiagoz jokatu zuen eta, horren ondorioz, euskarazko zenbait argitalpen kaleratu ziren, kasu gehienetan Elizarekin sinaturiko konkordatuari esker. Argitalpen haietako bat Nemesio Etxaniz-en *Lur Berri billa* (1966) liburua dugu. Egileak berak hitzaurrean dioen bezala, bere sorkuntza lanen aukeraketa bat dugu liburua; bertan nobela, irratsaioak, ipuinak, poemak, haur eta gazte kantak eta antzerkiak biltzen dira. Apaiza izanik ere, ez du helburu moralizatzailerik «Auetan ere, sermoi kutsuak kendu nai izan nizkion euskerari» (Etxaniz, 1966: 77). Bai ordea literaturaren arloan ekarpen berria egiteko asmoa (hortik dator, hain zuzen Lur berri bila izenburua, euskal letretan lur berritan ereiteko asmoa). Herri literaturara jo zuen, baina baita besteak beste S. Lagerlof, Alberti, Alexandre, Machado eta Alain Robre Grillet bezalako idazleen obretara ere. A. Lertxundik honela definitu zuen N. Etxaniz: «*uno de los más fecundos creadores de poesía infantil*». Antzerkian ere, irratsaioetan kontatzeko moduko antzerki lanak plazaratu zituen, literatura eta irratia lotzen euskal lehen idazlea izanik. Zoritxarrez, euskal letretan duela gutxira arte sarritan gertatu bezala, haren obrak ez du oihartzun handirik izan, ez kritika ez zabalkunde aldetik. Hala ere, Nemesio Etxaniz dugu Haur Literatura seriotan landuz, korrante berriak –lur berriak– bilatuz, literatura arlo horretara duintasuna ekarri nahi izan zion idazlea (Iparraldean M. Minaberryk edo J. Etxeparek egin zutenaren antzera).

Frankismoaren azken urteetara itxaron behar-ko dugu haurrentzako antzerki lanak liburu gisa argitaratuta ikusteko. 1973an Lurdes Iriondok,

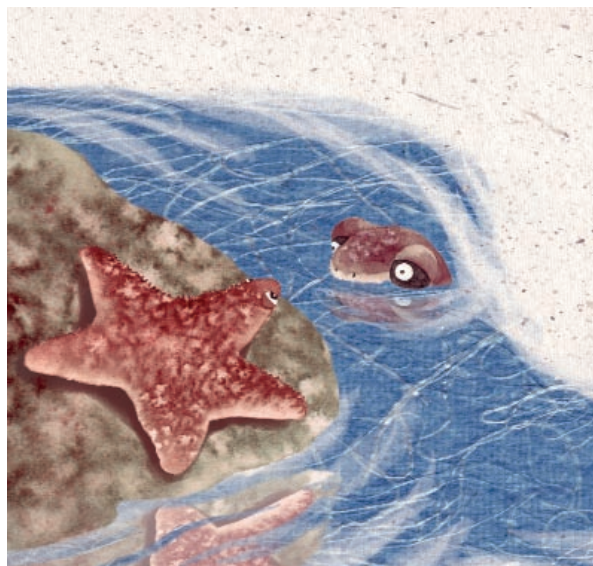
«Ez dok amairu» kultur taldeko abeslari eta idazle zenak, haurrentzako bi antzerki lan plazaratu baitzituen liburu batean: *Martin Arotza eta Jaun Deabrua* eta *Sendagile Maltzurra*.

Gure Herriko ipuin eta kanta zaharretatik mila gai berezi bil litezke, haur eta gaztetxoentzat teatro originalak egin ahal izateko. Teatro horiek, bate-tik, gai eta problema klasikoak intentzio berrien moldeetara jartzeko aukera eskaintzen dute; beste-tik, irudimena eta irudikatzearen gustua zabaltzen hasteko balio lezateke. (Iriondo, 1973: 5)

Ikusten denez, jauzi nabarmena gertatu da euskal letretan, euskal kultura osoan, eta antzerki lanen erabilera pedagogikoa aztertzen du egileak hitzaurre gisan agertzen den oharrean. Freineten ideiak eta neska-mutilen parte hartzea bultzatzen zuten ekintzak ari ziren zabaltzen ikastola aurrerako batzuetan, eta horien frogara diratzen garai haietan plazaraturiko zenbait liburu.

Juan Martin Elexpuruk, garai hartan Zarauzko ikastolako irakasleak, honela definitzen du urte haietako mugimendu askatzailea:

«Garrantzi handia ematen zitzaion askatasunari eta irudimenari. Piaget, Freire, Freinet eta horien izenak hitzetik hortzera erabiltzen genituen, eta haurrei ipuina idatzi edo marrazkia egiteko

eskatzean gai librea ematen zen joera nagusia. Bazirudien gaia emanaz gero, irudimena mugatu eta murrizteko arriskua zegoela. Giro horrek geu ere gai librean ibiltzera eramán gintuen».

(Askoren artean, 1994: 81)

Dinamika horren ondorio izan ziren haurrek beraiek egindako liburu batzuk (*Ipuinak eta olerkiak eta...* –1974–, genero guztiak, baita antzerki llabur bat ere, biltzen dituen liburua, esaterako), eta irakasleak zirenak idazle izatera urratsa ematea (Mariasun Landa, Joxean Ormazabal, Txiliku, Juan Martin Elexpuru, Andu Lertxundi...).

70eko hamarkadan aldaketa handiak izan ziren gure gizarte honetan (Estatu Batuetan hippy mugimendua, ideia aurrerakoiak Europan, frankismoaren amaiera hurbila gure artean...) eta, giro horretan, haurren nortasuna eta garapena

kontuan izateko gogoaz zegoen plazaraturiko obretan, baita askatasunaren ideia kaleratzeko ere:

xehetasun psikologikoak pedagogo eta hezitzaile berezien eskuetan utziz, pertsona heldu batek fabulazio mota askatzaile eta ohargarri bat osatu besterik ez lezake egin. Fabulazio hori intenziodun izango da, dudarik gabe. Baina, bereiziki, haurren ahalmen irudikatzaileak esnatzen hasteko balio izan behar du. (Op. cit.: 5-6)

Iriondoren antzerki lan biek sarreratxo bat dute. Lehenengoan, sorgin biren arteko elkarriketak bideratuko du irakurlea/ikuslea Martin arotzaren istorioa ezagutzera.

Martin Arotza eta Jaun Deabrua istorioa eza-guna da euskal folklorean, deabruari arima saldu eta gero infernutik libratzen den arotzaren kontua. Deabrua, baldintzazko hogeitazko urteak pasa ondo-

ren, Martinen bila abiatzen da, baina, arotzak hala eskatuta, bi baldintza jarriko dizkio berekin ez eramateko: «Ordu erdi bat baino lehen burdinazko tresna berri bat asmatu» (op. cit.: 36). Martinek, gaztainondoaren hostoa aztertuz, zerra asmatuko du. Bigarren baldintzan «Nik numeroak izendatuko dizkizut. Eta zuk, numero bakoitzaren arabera, erlijio sainduari dagokion zerbaitekin erantzun beharko duzu» (op. cit.: 40) proposatuko dio deabruak. Hamairu zenbakiarekin «Ez dok hamairu! Badok hamairu!!» (op.cit.: 44) espresio ezaguna esanez libratuko da Martin.

Sendagile Maltzurra antzerki lanean, aldiz, sendagilearekin egonez senarra engainatzen duen neska gazte baten istorioa dugu.

«Sendagile Maltzurra, ez haurrentzat, baizik gaztetxoentzat da bereziki; gaiaren haria frango bihurriago baita...» (Op. cit.: 6)

Xebaxtian, 16 urteko morroia, izango da hasieran bakarrikzeta batean, eta gero publikoari zuzenduz, istorioan sartuko gaituena.

Egia esan, antzerki lan biak oso ezberdinak dira, gai, tratamendu eta hartzailearen aldetik; baina, hasieran aipatutako pedagogia berritzaileen eraginez, eta herri ipuin eta kantetan oinarrituz egindako lanak ditugu.

Baina ez dira hauek Lurdes Iriondok plazaratutako antzerki lan bakarrak. Urte batzuk geroago, 1979an, eta «Kimu» sailean hura ere, *Buruntza azpian* antzerkia argitaratu baitzuen.

Aldaketa urteak, aldaketak literaturan.

Lurdes Iriondoren antzerki lanen artean tartekatzen den garaian aldaketak izan ziren euskal gizartean; handiena, frankismoaren amaiera eta, harekin batera, euskara berreskuratzeko gogo eta askatasun sozio-politikoaren exigentzia.

Martin Arotza... liburutik *Buruntza*

azpian lanera doazen sei urte haietan aldaketa asko gertatu ziren, bai eta estiloan ere, *Buruntza azpian* lanean, antzezleen arteko harremanak eta hauen kopurua gehitu egin da. Pertsonaien karakterizazioa egiten da; protagonista nagusiak diren Olatz beldurtia eta Mari Karmen kementsu eta ausarta ditugu, eta horien ondoan Gastesi erlijiosoak, Arrastoa jakintsu eta adoretzua,... pertsonaia asko pasatuko dira irakurle/ikusleen aurretik, baita fantasmak ere.

Antzerki lan honen oinarria ere ezberdina da. Hamalau urteko neska-mutil talde bat dibertsio bila ari dela eta, «guk zergatik zerbaite prestu ez, antzerki bat, adibidez?» (Iriondo, 1979: 6) planteamendutik, entretenigarritasuna, dibertsioa, gauzak eginez ondo pasatzea bilatzen du egileak.

Gainera, sarreran argi eta garbi ikusten da «proposamen hau» jarraitzeko eredutzat jartzen dela, ez bakarrik istorioa antzezterakoan, baita ideia azaltzerakoan ere:

Gazte jendeak antzerkia egin behar du; horretan mundu guztia ados dago. Baiña egin egin behar. Horregatik, zuk eta zure lagunek egunen batean egin nahi bazenuteke, hemen idazten dizuegu... Urnietako enparantzan aspertuta geunden illunabar batetik sortutako antzerki hau. (Op. cit.: 9)

Antzerki lana karlistaldietako istorio batean dago oinarriturik, eta, argumentuaren baitan, bestelako istorioren bat edo beste tartekatzen da; Sansonen harriarena, esate baterako.

Espirituen, sorginen eta pertsonaien artean sortzen diren nahasketa eta eztabaidek amaiera nahikoa zoriotsua dute deabruak harremanetan jartzen dituenean, mundua ordenatzen duenean.

Antzerki lanaren bukaera Olatz eta Mari Karmen gaua leize-zuloan espirtuekin, sorginekin eta ehun urte lehenago bertan ezkutatu ziren herritarrekin pasa eta gero, aske geratzean dugu.

Antzinako munduaren eta moder-

noaren arteko topaketa, mitologia eta istorioetako pertsonaien arteko borroka, beldurra eta jakin-minaren arteko sentimendua, agertuko zaizkigu *Buruntza azpian*, baina, gehienbat, entretenigarritasunez eta denbora pasatzeko aukera gisa.

80ko hamarkada, *Haur antzerki* eta Atxagaren obrak

Euskal HGLren egoera nabarmen aldatu zen 80ko hamarkadan. Irakurle kopurua gehitu, lehen idazle profesionalak, literatura modernoaren hasiera, gai, estilo eta egitura berriak... baina, hala ere, generoen artean, aurreko hamarkadetan bezala, desoreka handia zegoen. Argitaratzen zen ia-ia guztia narratiba zen, eta poesia eta antzerki lan bakan batzuk baino ez ziren plazaratzen. Are gehiago, hamarkada guztian haurrentzako antzerki lan bakarra dugu euskal haur literaturako idazle berritzaileetako baten antzerki lana: *Haur antzerki* (1983), Marijane Minaberryk idatzitako antzerki lana, eta Euskaltzaindiaren «Toribio Alzaga» literatura sariaren irabazlea. Lehendik poesia eta ipuingintza landuak zituen idazleak antzerkiaren mundua hurbiltzen digu, sei lan llabur biltzen dituen liburuxka horren bidez.

Minaberryren antzerki lanetan herri literaturako elementuak, egiturak, aurki ditzakegu. Animalien presentzia,

«Abera ainitz ezartzen dugu gure haur-antzerki-etan. Hurrek maite dituzte abereak. Bainan ere, abera itxurarekin, gehiago hurrek parte hartzen ahal dute antzerki batean» (Minaberry, 1983: 8).

Eta errepikapena, hurrek parte hartze handiagoa izan dezaten eta istorioaren haria uler dezaten eginiko errepikapena ere ikus daiteke antzerki lan hauetan. Liburuari hasiera ematen dion «Joanes-zirtzil» lantxoan, garbitzen ez den mutiko baten istorioa kontatzen zaigu; zenbait

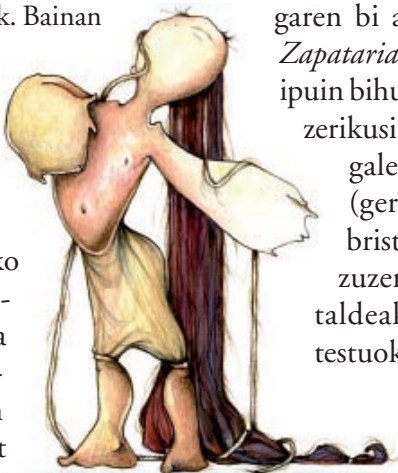
animalia mintzatuko dira Joanesekin, urtxintxa, xoria eta gatua, baina inork ez du haren anaia izan nahi mutikoaren zikinkeria dela eta; azkenean, txerria agertu, eta orduan Joanes bere zikinkeriaz konturatzen da, eta «Hitzemaiten dauzute hemendik goiti garbiki egonen nizala. Ez dut xerriaren iduria izan nahi» (op. cit.: 13).

Beste antzerki lanetan, ipuinetan duten jatorria nabari da («Manexen nahigabeak» lanean, adibidez), edo txiste batean («Marikitaren otoitza»), bada egoera baten eszenifikazioa dena («Auzitegian»), eta abar.

Haur antzerki pieza laburrez osaturiko liburuxka entretenigarria izateaz gain, ez du aurreko antzerki lanetan ikusten zen helburu moralik edo didaktikorik. Atsegina, entretenigarritasuna, jolasa, lirakeke liburu horren ezaugarriak. Hurrek taulara eramateko moduko jolasak, piezak dira.

Minaberryren bide horrek, ordea, ez zuen jarraipenik izan euskal letretan. 1990. urtea arte ez da beste antzerki lanik argitaratzen haur eta gazte literaturan, eta orduan itzulpen bat: Rabindranath Tagore nobel saridunaren *Erregearen postaria* (1990), erregeari eskutitz bat idatzi dion eta erantzunaren zain dagoen hauraren istorio ezaguna.

80ko hamarkadan bertan badira, hala ere, haurrentzat idatzi baina argitaratu barik antzeztu ziren hainbat lan, ezagunenak Bernardo Atxagaren bi antzerki lan: *Jimmi Pottolo eta Zapataria* (gerora antzeko izenburuarekin ipuin bihurtuko zenaren argumentuarekin zerikusi handirik ez daukana), eta «Logalea zeukan trapezistaren kasua» (geroago, «trapezista» hori «ekilibrista» bilakatuko zen), biak hurrei zuzenduak eta Maskarada antzerki taldeak antzeztuak. Tamalgarria da testuok inoiz ez argitaratu izana, baina zenbait urtetan arrakasta handiz antzeztuak izan ziren Euskal Herriko plazetan.

Era berean, Iparraldean Antton Luku eta Pan-txo Hirigaray ere zenbait haur-antzerki lanen egile dira urte hauetan.

Generoaren errebindikazioa, 90eko hamarkadatik aurrera

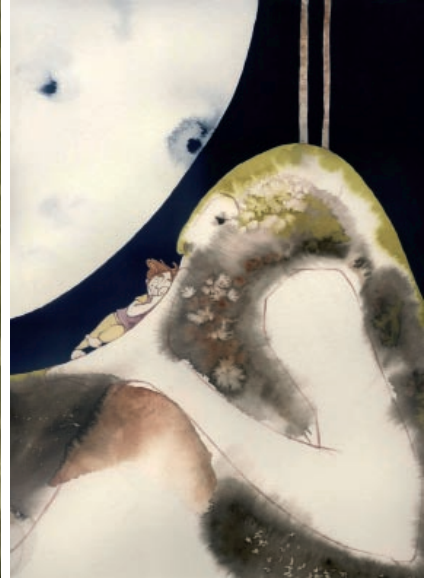
Euskal irakurleak eskaintza zabalagoa izatearekin batera, eta irakurlegoaren beharrak narratibak ase ahala, aukerak zabaldu ziren poesia eta antzerkirako. Izan ere 90eko hamarkadan hasi ziren sistematikoki bi genero hauetako obrak plazaratzen (nahiz eta oraindik ere askoz gutxiago izan argitaratzen ziren antzerki lanak).

Tagoreren lanaren ondoren beste itzulpen bat plazaratu zen, 1992an Patxi Zubizarretak euskaratutako *Antzerkilandia* (1992), bost antzerki lan laburrez osaturiko Montxo Iturbideren lana. Eta,

itzulpen horiekin batera sortutako dozena erdi bat lan ere plazaratu ziren.

Sorturiko lan hauetan gehientsuenetan agertzen den ezaugarri bat aipatzearren, euskal mitologiarekiko tema aipatuko genuke, zalantzarik gabe. Hortik aurrera, antzerki lanek beren berezitasunak dauzkate, noski, ondoren ikusiko den legez.

Yolanda Arrietaren *Badago ala ez dago?* (Aizkorri, 1998) gazteentzako antzerki lana da, gainontzekoak ez bezala bakarra eta luzea (bost ekitalditan emana). Literaturaren aldetik oso lortua dago: herri literaturako elementuak erabiltzen ditu, pertsonaien hizkera desberdinak ondo mar-katuta daude, eta abar. Ez alferrik Euskaltzaindiko «Pedro Barrutia» saria lortutakoa da 1991n, eta gero gazteentzako moldatua. Hamarkadako beste batzuekin daukan lotura, ordea, gaian datza:

mitologiarekin lotutako gaia darabil, ipuinetako ez-denboran kokatua, non sorgin onek deabruari aurre egin behar dioten. Herri ipuinetan bezala, orobat, Martin protagonista gaztearen inimizazio-prozesua erakusten digu, bere osagai guztiekin.

Xabier Diaz Esarte idazle nafarrak, bestalde, hiru antzerki-liburu argitaratu zituen 90eko hamarkadan, garai honetako idazle garrantzitsuenetarikoa baina baita gure sistema apalaren bazterretarikoa izanik; izan ere, Diaz Esartek idatziriko liburuek oso zabalkunde –eta argitalpen– berezia izan dute, ohiko irizpide eta merkatutik at. Eta hau, argi eta garbi ikus daiteke bere lehen bi liburuetan. Lehen, *Sei haur-komedia, a zer nolako komeria!* (1995) izenekoa, egileak berak argitaratu zuen eta bertan Nafarroako Gobernuak aipatu hamarkadako «Eskola Antzerki» lehiaketetan saritutako sei antzerki-lan luze (ordubete ingurukoak) aurkezten dira. Liburuko lehenengoa 1999an liburu berezi gisa argitaratutako *Mito, mito eta kitto!* izeneko bera da. Oro har, orduko OHOKo ikasleen interesetatik ustez hurbil dauden gaiak lantzen dira: mitologia, ekologia, ibilbide iniziatikoa, Gabonetako jaiak, gazteen etorkizuna eta piraten istorio moral bat. Akotazioetan musika

klasikoa baliatzea eskatzen da sarritan, eta lanen egituretan narratzaile bat edo ikusleriari zuzentzen zaion pertsonaiaren bat erabiltzen du. Testu dramatikoak baino lehen, sarrera didaktiko bat dauka, dramatizazioak eskolan duen garrantzia azalduz, eta garaiko beharrei erantzun nahian argitaratua:

urterik urte plazaratzen den antzerkigintzako produkzioa ere ez da batere oparoa eta hutsune hori ez da beteko plazaratzen dugun oraingo liburu honekin ezta beste dozenarekin ere, hain da nabaria beharra! Hala ere, zenbat eta gehiago argitaratu, gero eta aukera zabalagoa. Akumulazio prozesu batean gaude. Gisa honetako liburuxkak abiapuntu lirarteke beste idazleen estimulu eta kalitateari eragiteko. (Diaz Esarte, 1995: 28)

Diaz Esarteren bigarren liburua, Iruñeko Udalak argitaraturiko *Teloiak bestaldean* (1997) dugu, eta honek ere oso zabalkunde txikia izan zuen. Hirugarrena, berriz, lehenago esan bezala, *Mito, mito eta kitto!* (Erein, 1999) izenekoa da. Obrak abiapuntu didaktiko-morala dauka: ume batzuk telebista ikusten ari dira, eta neskak telebista alde batera utzita euskal mitologia ezagutzea proposatzen du. Apalategitik Barandiaranen liburua hartzen dute, eta euskal mitologiaren munduan

barneratzen dira: Basajaun, Ortzi, lamiak, Tartalo, sorginak, Herensugea, eta etxera buelta, horixe da umeez liburuan zehar egiten duten ibilbidea. Azkenean, betiko galdera: ametsa izan da, ala errealitatea? Eta horrekin batera, azken gomendioa: «Irakur ezazue. Liburu bat irakurtzea abentura baita!».

Marijane Minaberry gorago aipatu dugu jadanik, 1983an idatzitako Haur *antzerki* bildumagatik. Bada, handik hamaika urtetara Antzerkia ikastetxean (Gero-Mensajero, 1993) izenpean argitaratu zuen liburuaren edizio berri bat izan ere testu samurrak dira, egilearen poemetan bezala xalotasunez beteak. Gehienetan umeen korua agertzen da kantari. Elkarrizketak sinpleak dira, eta arazoak ere bai: katua galdu duen amona, asteazkenetan aspertzen den umea, amonari goxokia atera nahi dion umea...

Hurrengo urtean, Manu Lopez Gasenik *Andoni eta Maddalenen komediak* (Pamiela, 1994) argitaratu zuen. Antzerki-pieza laburrek ibilbide luzea egin zuten argitaratu baino lehen: bi pertsonaia protagonistak Euskadi Irratiko «Maritxu Berritsu» haur irratsaioan ibili ziren bi urte eta erdiz, eta, handik, eskolaren inguruan girotutako

33 antzerki-pieza labur atera ziren, ikasturteko aste bakoitzean bat antzetzeko prestatuak. Ukitu kritikoko errealismoaren koordinadetan, beraz, eskolako egunerokotasun umorezkoa aurkezten da bi pertsonaia nagusien bidez. Egoera ugari agertzen dira: eskola txangoa, igerilekua, museorako bisita, irakasle bitxiak eta barregarriak, (tartean egoera kezkgarriren bat ere bai, «Karameluen gizona» bezala). Baina, guztiaren gainetik, Andoni eta Maddalenen arteko adiskidantza eta munduaren ikuskera ziren nagusi.

Eta azkenik, jendaurreko benetako antzerkiaren mundutik etorritako aktorea batek, Aizpea Goenagak, *Antzetzten... teketen ten* (Erein, 1999) argitaratu zuen mendearen amaiera aldean. Liburuan lau antzezlan proposatzen dira, bat urteko urtaro bakoitzeko. Aurretik, antzezpenak egiteko gomendio jakingarri batzuk ere eskaintzen dira. Antzezlanak laburrak dira, eta testu-markak dituzte adin desberdinetako umeez zailtasun handiagoz ala txikiagoz antzetzte ahal izateko. Lehena ohiturazkoa da, eta alaba ezkondu nahi duen familia batez ari da; bigarrenak euskal mitologiako pertsonaia jartzen ditu jokoan, gizaki bati laguntza ematen; hirugarrena, udazkenekoa, eskola girokoa

da; eta laugarrena Olentzerori buruzkoa da. Ofizio handiz idatzita daude, antzerki munduan eskarmentua daukan egile baten eskutik.

Milurte berriko lehen urteak

Milurte berria, haurrentzako antzerkiari dagokionez, ondo hasi zela esan daiteke. Hasiera horretako obrarik aipagarriena Yolanda Arrietaren *Groau!* (Aizkorri, 2004) izan zen. Mitsi katuak, ahoa ireki orduko, ohiko «miau» ez, baizik eta beste tankera bateko soinua ateratzen du; hasieran, ikaragarri lotsagarria iruditzen zaio katuari, baina bere ibilbide inizatikoan zehar bere izaera defendatzearen garrantziaz ohartzen da, lotsatia izatetik heroia izatera. Azken batean, bere nortasuna eraikitzen ari den katakume baten istorioa da. Antzerki lan hori arrakastaz antzetzu da Euskal Herrian zehar, eta egileak euskarazko antzerki lan onenaren Max saria jaso zuen 2006an.

Bestalde, Erein argitaletxeak haur eta gazteentzako antzerkiari emandako bilduma bat abiatu zuen urte horietan. «Antzoki Txikia» bildumako lehen tituluak 2005ean plazaratu ziren, eta orain arte Aizpea Goenagaren *Antzetzten... teketen, ten!* obraren berrargitarapena eta *Ni ez naiz txotxolo;* Enkarni Genuaren *Elurrezko panpina*, *Katu guz-*

tiak ez dira gaiztoak eta *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?*; eta Alaitz Olaizolaren *Non biziko gara?*, *Txiukue*, *Autobusaren zain* eta *Denboraren makina*.

Oraindik bultzada handia behar badu ere, haurrentzako antzerkigintzak aurrera egin du azken urteotan, kalitatean eta kantitatean, egile, argitaldari eta antzerki-taldeen konpromisoari esker.

Aipaturiko bibliografia

ASKOREN ARTEAN (1994): «Zarauztik datorren artista bat naiz ni», *Hegats* 9, 77-90.

GARCÍA PADRINO, J. (1992): *Libros y literatura para niños en la España contemporánea*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Ed. Pirámide.

DIAZ ESARTE, X. (1995): *Sei haur-komedia, a zer nolako komeria!*, egilea editore.

ETXANIZ, N. (1987): *Lur berri billa*, Donostia, Gipuzkoako Aurrezki Kutxa.

IRIONDO, L. (1973 b): *Bi antzerki. Martin Arotza eta Jaun Deabrua. Sendagile Maltzurra*, Bilbao, Ediciones Mensajero.

MINABERRY, M. (1983): *Haur antzerki*, Bilbo, BAK.

TENE (1922): *Nekane edo Neskutzaren babes*, Zornotza, Jaungoiko-zale.

